

Skuvladutkit gállet ođđa dutkanbálgáid

Pigga Keskitalo & Veli-Pekka Lehtola & Merja Paksuniemi (doaimm.): *Saame-laisten kansanopetuksen ja koulunkäynnin historia Suomessa*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti 2014. 366 s. ISBN 978-952-5889-76-5.

Golbma njunuš dutki leat doaimmahan girjji sápmelaččaid skuvlahistorjjá birra Suomas: Helssega universitehta doseanta ja Sámi allaskuvlla vuosttas-amanueansa Pigga Keskitalo, Oulu universitehta professor Veli-Pekka Lehtola ja pedagogihka doavttir ja Lappi universitehta universitehtalektor Merja Paksuniemi. Sihke doaimmaheadjit ja mánga artihkalčálli leat oahpahusa, historjjá ja sáme kultuvrra njunušdutkan Suomas ja muhtimat maid eará Davvi-riikkain. *Siirtolaisuusinstituutti* lea almmuhan girjji, ja dat lea juoga mii dáhkida alla kvalitehta. Girji lea almmuhuvvon suomagillii, ja sáme gillii dan namma livččii *Sápmelaččaid álbmotoahpahusa ja skuvlavázzima historjá Suomas*. Árvvoštallamis anán sáme giel nama, ja čujuhan maid kapihtal- ja artihkalnamaide, maid ieš lean jorgalan sáme gillii, vai lea álkit lohkat daidda geat eai ádde suomagiela.

Árvvoštalli vuolggasadji

Mus ledje stuorra vuordámušat girjái ja lohka gohten dan iluin, vaikko girji leage čállon suomagillii, gillii maid in hálddaš albma láhkai. Lean journalistabarggus, dutkanbargguin ja árgabeai-eallimis oahpásmuvvan Suoma beale skuvlahistorjái. Daningo ásan Suoma bealde, Ohcejoga giełddas, de lean gullan olu muitalusaid boares olbmuin katekehtaskuvllaid birra, gaskaahkásaš olbmuin internáhttaeallima birra ja nuorat olbmuin sáme gielat oahpahusa álggaheami birra. Dattetge mus váillui oppalaš govva sápmelaččaid skuvlahistorjjás Suomas. Almmá beroškeahttá gielalaš váttisvuodain sáhtán roahkka dadjat, ahte girji lea dolvon mu ođđa máilbmái. Máilbmái mas lean dušše oasáziid gullan ovdal.

Girjjiis leat 31 artihkkala ja statistihkkalasáhusat. Oktiibuot leat girjjiis 366 siiddu, ja dat addá viehka muddui oppalaš gova sápmelaččaid skuvlahistorjjás dan rájes go «skuvlla» ulbmil 1600-logus lei jorgalahttit sápmelaččaid «eret báhkinlaš seavdnjatvuodas» nugo ovtta kapihttala bajilčállagis čállo (s. 30).

Doaimmaheaddjit leat ieža čállán láidestankapihttala, mas almmuhit iežaset áigumuššan čájehit girjjiin sihke dan mo sápmelaččaid jorgalahtte kristalazažan, mo sápmelaččaid oahpahuš lei oassin olles Suoma álbmoga čuvgehusproseassas ja mo sápmelaččaid oahpahuš lea ovdánan ceškiid mielde girkolaš álgoáigodagas gitta dálááigái. In sáhte dadjat eará go ahte doaimmaheaddjit leat viehka bures lihkostuvvan iežaset áigumušain, vaikko ii oktage girji sáhte addit áibbas ollislaš gova ná mánggabealat áššis go sápmelaččaid skuvlahistorjjás guđege riikkas. Ige okta girji leat dieđusge doarvái, jos áigut čiekŋalit ovdanbuktit 400 jagi skuvlahistorjjá.

Boares ásahus Sámis

Láidestankapihttalis dutkit guorahallet máŋga ášši mat leat ođđasat munnje. Lea duođaid miellagiddevaš fuobmát man árrat nu gohčoduvvon katekehtaskuvllat leat ásahuvvon Suomas, juo 1700-logu álggus, ja man guhká dákkár skuvllat ledje doaimmas, go manjimus katekehta heittii barggustis 1956. Danin lea váttis ákkastallat ahte skuvla lea ođđaáigásaš albmanepmi Sámis. Dat lea váikkuhan sápmelaččaid eallimii čuđiid jagiid.

Nuppi álggahankapihttala *Okta álbmot njealji skuvlavuogádaga vuollá-sažžan* lea čállán Svein Lund. Son lea Sámi skuvlahistorjjá girjjiid váldo-

doaimmaheaddji Norgga bealde ja lea dan barggus doaimmahan guhtta girjji. Su doaimmahusgotti ulbmil lei buktit oidnosii makkár oahpahuš sápmelaččat leat ožžon iešguđetge áigodagas ja mo sápmelaš oahppit ja sin oahpaheaddjit leat vásihan skuvlla. In áiggo dán árvvoštallamis buohtastaddat Norggas almmuhuvvon skuvlahistorjá-girjjiid ja *Sápmelaččaid álbmotoahpahuš ja skuvlavázzima historjá Suomas*. Ovtta čielga erohusa dattetge namuhan: Norgga beale girjjiin leat ovddeš oahppit, oahpaheaddjit ja skuvlajođiheaddjit ieža čállán eanaš artihkkaliid. Suoma beale girjjis leat dutkit čállán artihkkaliid. In oaivvil ahte nubbi lea buoret go nubbi. Erohus lea dattetge ahte Norgga bealde lea hirbmat ollu dokumentašuvdna ja uhccán analiissat. Suoma bealde lea eanaš artihkkaliin sihke dokumentašuvdna ja analiisa, muhto ovttaskas olbmot eai beasa seamma bures ovdan iežaset skuvlamuitalusaiguin.

Girjji golbma fáttá

Álggahankapihttaliid maŋná lea girji juhkkuojuvvon fáttáid mielde golmma oassái. Girjji vuosttaš oasis *Sápmelaččaid skuvlahistorjjá ruohttasat* gieda-hallo mišoneren ja katekehtaskuvllaid ásaheapmi Suoma beale Sápmaí, sápmelaččaid skuvladilli 1900-logu álggus ja sámegielat čállinkultuvrra riegádeapmi Suomas. Muhtin artihkkalat addet

maid áigegovaid dihto mearkašahhti soga dahje olbmuid bokte.

Girjji nuppi oasi namma lea *Sápmelaš oahpahus oassin suopmelaš skuvlalágádusas*. Romssa universitehta vuosstasamanueansa Jukka Nyyssönen álggaha kapihttala artihkkaliin, mii oppalaččat giedahallá dán gažaldaga 1890 rájes gitta 2000-logu álgui oahpahusideologalaš vuolggasajis. Artihkal lea vuđolaš analiisa das, mo váldo-servodaga ideologijat leat váikkuhan sápmelaččaid oahpahusa iešguđetge áigodagas. Seamma oasis leat maid artihkkalat, mat mitalit Soađegili, Ohcejoga ja Eanodaga skuvlalágádusaid historjjá birra. Guokte artihkkala giedahallet Davvi-Suoma vuosstas oahpahead-djeoahpuid Durdnosis ja Giemajávrris. Livččii vuogas ahte dán oasis livčče artihkkalat Anára gieldda skuvlahistorjjás, muhto dat eai leat.

Girjji goalmmat oasi nama lean jorgalan *Sápmelaččaid skuvlahistorjá ođđasut áiggis*. Goas ođđasut áigi álggii Suoma beale sámi skuvlahistorjjás, ii leat áibbas čielggas. Livččii vuogas jos livčče problematiseren dan vuđoleappot dán girjjis. Artihkkaliid mielde orru leamen nu ahte áigodat álggii 1950-logus. Muhto dát áigodat, 1950–1970, lea áigodat goas stáhta čav-gii iežas stivrejumi skuvlalágádusaid bokte, ja sámi kultuvra ja sámegielat ledje amas áššit suopmelaš skuvllain Sámis. Dat boahtá bures ovdan girjji

artihkkaliin. Oaivvildan dattetge, ahte áigodat 1950–1970 gulašii ovddit kapihttali *Sápmelaš oahpahus oassin suopmelaš skuvlalágádusas*. Ođđasut áigodat livččii buorebut heiven 1970-logu rájes, go sámegiella ja sámi kultuvra veahážiid mielde fidnegohtet saji skuvllas.

Váttis válljemat

Lea áddemis ahte lea váttis juohkit dákkár girjji artihkkaliid mearriduvvon golmma fáttá vuollái. Eaige doaimmaheaddjit leat álo lihkestuvvan juohkimis. Girjji nuppi oasis leat artihkkalat mat sisdoalu dáfus giedahallet eanet áššiid go dušše sápmelaš oahpahusa oassin suopmelaš skuvlalágádusas. Okta ovdamearka lea Nyyssösa artihkal mii giedahallá seamma mađe dan ja sápmelaččaid skuvlahistorjjá ođđasut áiggis – ja dát lea girjji goalmmat oasi namma. Maiddá artihkal Gilbjesjávrris skuvlla birra orru gullamin goalmmat oassái go dat skuvla huksejuvvui easka ođđasut áiggis. Dál dat artihkal lea nuppi oasis.

In ane daid mearkašumiid dattetge dehálaš áššin. Artihkkalat girjji goalmmat oasis leat maid miellagiddevaččat ja mánggabealagat. Dán oasis leat artihkkalat internáhtaeallima dutkama, mánáid skuvlamuitalusaid dutkama, sámegiellat oahpahusa álggaheami ja maiddá nuortalaččaid skuvlavásáhusaid ja anárašgiela ealáskahttima birra. Dáid artihkkaliid lassin leat artihkkalat sámeg-

duhkamušain ja sámegiela oahpahas Helssega, Oulu ja Roavvenjárgga universitehtain.

Girjji loahpas leat vel guokte artihkkala, main nuppi artihkkalis Janne Saarikivi guorahallá vehádatgiela suodjaleami ja oahpahas sámí konteavsttas. Nuppi artihkkalis Otso Kortekangas suokkardallá sámí oahpahas dutkama boahtteáiggi.

Dálá oahpahas dutkan váilu

Anán dán girjji mearkkašahhtin ja dat čalmmustahttá dehálaš dutkanfáttáid. Dattetge lea okta oassi sápmelaččaid skuvlahistorjjás mii masá lea báhcán gieđahalakeahhtá. Girjjis váilu dutkan das mo eiseválddiid dálá oahpahaspolitihkka sápmelaččaid hárrái ollašuhthojuvvo. Livččii maid dárbbášlaš dutkat buorebut sámedikki, stáhta ja gielddaid váldgaskavuodaid oahpahaspolitihkas. Rievtti mielde in čujut girjái ja doaimmaheaddjiide dainna kritihkain, muhto dutkanbirrasiid mat eai leat nu áktánasat giddden fuopmášumi dáidda fáttáide. Muhtin dutkamušat leat dattetge dahkkojuvvon. Ovdamearkan namuhan Sámi allaskuvlla professor Vuokko Hirvosa (2003) barggu *Mo sámáidahttit skuvlla?*

Keskitalo, Lehtola ja Paksuniemi girjjis dutkit gieđahallet gal sámegiela oahpahas, sihke oahpahas sámegillii ja sámegiela oahpahas vierrogiellan.

Dattetge leat dát oasis ovddimusat nummiriid ja lágaid logahallan. Dannego analiissat oahpahas sámí sisdoalus eai leat, de orru leamen nu ahte dálá dutkit eai dutkka skuvllaid sámí sisdoalu. Manne dan eai leat dutkan, orru boahhtimin ovdan mohkiid bokte muhtin artihkkaliin. Suomas lea leamaš paternalisttalaš oahpahaspolitihkka sápmelaččaid guovdu. Suopma ii leat seamma láhkai go Norga ja Ruotta oaidnán dárbbu ráhkadit sierra politihka sápmelaččaid várás. Danne ii leat Suoma skuvllain leamaš sámí sisdoallu maid sáhtášii dutkat. (S. 154–174; 320–337.)

Mu vuosteágga dán oidnui lea ahte dalle hállá dan áiggi birra go Norggas lei assimilašuvdnapolitihkka ja Ruotas segrešuvdnapolitihkka. Dálá ealáskahttináigodagas lea dilli sakka nuppástuvvan Suomas maid. Suoma nationála oahppoplánas vuodđoskuvlla várás, mii gohčoduvvo *Vuodđooahpahas oahppoplána vuodđoáššit* (Oahpahasráđdehus 2004), lea sierra kapihtal sápmelaččaid oahpahas birra, ja gielddat galget ráhkadit iežaset báikkálaš oahppoplánaid sierra suomagielat ja sámegielat oahpahas várás. Dákkár skuvlahistorjagirjái gulašii čalmmustahttit, mo stáhta oahpahaspolitihkka vástida riikkaidgaskasaš gáibádusaide, ja mo gielddat ja skuvllat ollašuttet stáhta oahpahaspolitihka sápmelaš mánáid ektui.

Buorit dieđut

Girji addá ollu ođđa dieđuid ja lasiha áddejumi Suoma beale skuvlahistorjjás. Háliidan geassit ovdan guokte erenoamáš fuopmášumi, ja livččii vejolaš geassit ovdan máŋga eará miellagiddevaš bealige. Girjjis boahtá bures ovdan ahte Suoma oahpahaspolitihkka lei nannosit gitta suomelaččaid našuvdnahukseamis juo ovdal go Suopma šattai iehčanas riikan 1917:s. Dat lea linnjá maid sáhtta čuovvut sámi oahpahaspolitihkas gitta dálááigái Suomas. Nubbi miellagiddevaš diehtu lea, ahte sápmelaš bálggesčuovggat masá nagadedje ásahit sámegeielat skuvlla Oarje-Anára boazosápmelaččaid guvlui 1947:s. Anára gielda nagadii dalle duššindahkat dan áigumuša. Muhto ánggirdeaddjit ledje nu lahka lihkostuvvama ahte ledje juo oastán stohpogálvvuid sámegeielat skuvlii. (S. 57–58.)

Doaivvu mielde girji šaddá geatnegahtton lohkamuššan Suoma alitoahppoásahusain nugo oahpaheaddjeoahpuin ja historjjá oahpahasas. Máŋggat kapihttalat heivejit maiddá sihke nuoraid- ja joatkkaskuvlla dássái, ja ná suomelaš oahppit oahpašedje sápmelaččaid birra, ja sámenuorat oahpašedje iežaset guovllu ja eará sámeovuolluid historjjá birra. Jorgaluvvon girji heivešii bures sámi alitohppui sihke servodatdiehtagii, oahpaheaddjeohppui ja historjái.

Joatkkadutkamušat

Svein Lund sávvá girjji álggahankapihtalis (s. 10–12) ahte 5–10 jagi geažes livččii vejolaš ovdanbuktit oppalaš analiissa sápmelaččaid skuvladilis. Suoma skuvlahistorjjá girji lea earenoamáš dehálaš vuodđun dákkár analiissa dahkamis ovtta girjjiiguin, maid Sven Lund lea doaimmahan Norgga bealde. Maiddá Ruota bealde lea álggahuvvon sámi skuvladutkanprošeakta, mii vissásit buktá lasi dieđuid ja eanet áddejumi sápmelaččaid skuvlahistorjjás.

Stockholmma universitehta dutki Otso Kortekangas analysere girjji loahppakapihtalis Suoma bealde dahkon sámi oahpahasdutkamušaid, ja son čujuha ođđa dutkamušaid dárbut. Kortekangas fuopmášuhtta ahte Suoma oahpahaspolitihkka lei ja lea oassi viidát riikkaidgaskasaš oppalašvuodas. Seamma láhkai go Svein Lund, Kortekangas (s. 356) ávžžuha dutkiid lahkoni Davviriikkaid sámi oahpahaspolitihka buohtastaddi vuolggasajis nu ahte eai dutkka dušše ovtta riikka politihka. Ávžžuhus lea buorre, ja muhtin dutkit leat juo dahkan nu (Aikio-Puoskari 2006; Huss 1999; Jansson 2005; Rasmussen 2014).

Aiddo fal dakkár dutkamušaid bokte livččii vejolaš oazžut čielgasa sámi oahpahusa buoremus geavadiin iešguđege riikkas. Dalle livččii sámpolitihkkariin ja riikkaid skuvlaiseválddiin nannosit vuodđu hukset

odda oahpahaspolitihka sámi álbmogii buorrin. Dát dieđusge orru leamen dego livččii mu politihkalaš cealkámuš ja nuhan dat leage. Dán girjjis lea bohtán bures ovdan, man nannosit oahpahas lea čadnon politihkkii sihke riikka dásis ja báikkálaš dásis Suoma beale sámequivllus. Maiddái oahpahaspolitihka hábmemis dutka- mušat berrejit leat vuodđun. Dan dáfus dát girji lea stuorra lávki rivttes guvlui.

Girjji jorgalahttin

Keskitalo, Lehtola ja Paksuniemi girji ii leat vel almmuhuvvon sámevillii. Doaivvu mielde dat jorgaluvvo ja almmuhuvvo sámevillii. Mu mielas girjji artihkkalat leat čielgasit beroštahttit maiddái eará riikkaid sápmelaččaide. Girjji oppalaš ja viiddis lahkoneapmi fáddái dahká dan dehálaš oassin sámi historjáalmmuheamis ja danne dat galggašii maid almmuhuvvot sámevillii. Ávžžuhan doaimmaheaddjiid ja lágádusa maiddái jorgalahttit girjji, dahje goittotge eanaš oasi das, eangalsgillii riikkaidgaskasaš dutkanmáilmmi várás, danne girjjis bohtá ovdan mearkkašahhti oassi ovttá álgoálbmoga skuvlahistorjjás.

Gáldut

Aikio-Puoskari, Ulla 2006: *Raporta sámeoahpahasas Davvirikkaid vuodđoskuvllain. Davvirikkalaš veardá-*

dallan oahpahasas vuodđoeavttuid perspektiivvas. Anár: Sámi Parla- mentáralaš Ráđđi ja Sámediggi.

Hirvonen, Vuokko 2003: *Mo sámáid- dahttit skuvlla? Sámi oahpahead- djiid oainnut ja sámi skuvlla ollašuhttin. Reforpma 97 evalueren. Kárásjohka: ČálliidLágádus.*

Huss, Leena 1999: *Reversing language shift in the far north. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland. Studia Uralica Upsa- liensia. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.*

Jansson, Annika 2005: *Sami language at home and at school. A fieldwork perspective. Studia Uralica Upsa- liensia. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis.*

Oahpahasráđdehus 2004: *Vuodđo- oahpahasas oahppoplána vuodđo- áššit 2004. Helsset: Suoma Oahpa- hasráđdehus.*

Rasmussen, Torkel 2013: «Go ealáska, de lea váttis dápmat». *Davvisá- megiela etnolingvisttalaš ceavzin- návccaid guorahallan guovtti grán- njágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. Romsa: UiT Norgga ártkalaš universitehta.*

TORKEL RASMUSSEN

Sámi allaskuvla

torkel.rasmussen@samiskhs.no